tariis ſequi; qui ſi bene intelligantur, rem, vt dicitur, acu videntur attigiſſe. Noluit Chriſtus diſcipulos fallere, ſed docere eos falli, eoq́; eos errore liberare. Putabant diſcipuli nondum Chriſtum reſurrexiſſe; errabant: apparet illis ea forma Chriſtus, vt non ipſe, ſed alius quiſpiam peregrinus eſſe videatur, eademq́; ratione fingit ſe tanquam peregrinum ire longius: non vt doceat ſe non eſſe Chriſtum, quod mendacium vtique fuiſſet, ſed vt doceat errare eos, qui ſe putarent Chriſtum eſſe non poſſe. Quemadmodum ergo non mentitur verbis is, qui ſciens, ac prudens nõ ex ſua tamen, ſed ex eius, quocum loquitur, opinione dicit falſum: ita Chriſtus factis non ex ſua, ſed ex diſcipulorũ opinione falſum fingens, mẽtitus non eſt. Exemplum in ſacris litteris habemus illuſtriſſimum. 3. Reg. ca. 22. 15. Cum Achab Rex Iſraël adiuncto ſibi Ioſaphat Rege Iuda bellum contra Aſſyrios ad expugnãdam Ramoth Galaad mouere vellet, omneſq́; falſi Prophetæ proſperam illi expeditionem pollicerẽtur: accerſitum ad ſe Michęam rogat, *Michæa ire debemus in Ramoth Galaad ad præliandum; an ceſſare? Cui ille reſpondit, Aſcende, & vade proſpere, & tradet Dominus in manus Regis.* Cum ſciret fore, vt ibi moreretur, loquens ſcilicet non ſua, ſed Regis, & falſorum Prophetarum, à quibus deceptus fuerat, opinione; non vt hominem falleret, ſed vt per irriſionem eũ falli doceret. Quis dicat fuiſſe mentitum? Eadem ergo ratione mentitus nõ eſt Chriſtus. Solemus ergo dicere, qui aquam rubeo colore tinctam, quam illi damus, vinum eſſe putat, Accipe vinum. Non mentimur, non fallimus, ſed falli ægrotum ſignificamus. Qua vero re Chriſtus ſe lõgius ire finxerit, quod quidam quærunt, difficile nõ eſt dictu. Credibile aliquot paſſus progreſſum longius, quaſi vltra proceſſurum.

29. *Et coëgerunt illum.*] Populariter loquitur, precibus enim, & verbis, non manibus coëgerunt, vt ſtatim declarat, *Quoniam adueſperaſcit, & inclinata eſt iam dies.* Gregor. homil. in Euangel. 23. & Beda hic, *ex quo*, inquiunt, *exemplo colligitur, quia peregrini ad hoſpitium non ſolum inuitandi, ſed etiam trahendi.* Moralia qui quærit, Auguſtinum legat ſerm. 140. & 144. de tempore, & lib. 2. qq. Euang. cap. 51. Diximus ver. 13. probabile eſſe quod Hiero. docet Cleopham, aut eius comitem, aut fortaſſe ambos propriam in eo oppido habuiſſe domum, eoq́; magis Chriſtum tanquam ad domum ſuã inuitaſſe. Quod ipſum Auguſtinus, Gregorius, & Beda, cum diſcipulorum hoſpitalitatem laudant, videntur approbare. Quæ enim hoſpitalitas erat, ſi domi ſuę non recipiebant.

An de Euchariſtia ſit intelligendus hic locus.

30. *Et factum eſt, dum recumberet cum eis, accepit panem, & benedixit, ac fregit, & porrigebat illis.*] Vulgata quæſtio, an Chriſtus cum panem accepit, benedixit, ac fregit, Euchariſtiæ confecerit ſacramẽtum, an ſimplicem tantum porrexerit diſcipulis panem? Ego quidem certe non dubito, mirorque dubitare aliquos, quin hic locus de Euchariſtia ſit intelligendus. Magnumque mihi argumentum eſt, quod vehementer hæretici negant, quos vtinam Catholici quidam, & nõ mali auctores male caute legiſſent, & maiore ſtudio ab eorum ſenſu, verbiſque abſtinuiſſent. Adducor tota actionis forma, quam neſcio ſane quis Chriſtianus Euchariſtiæ eſſe non agnoſcat. Qua enim forma niſi hac Euãgeliſta vſus fuiſſet, ſi Euchariſtiam deſcribere voluiſſet? Cum in Actis Apoſtolorum cap. 2. 42. fractionẽ panis ab Apoſtolis factam legimus, nemo aliud quam Euchariſtiam intelligit. Legimus hoc loco nõ fractionem modo panis: ſed legimus factam à Chriſto, qui eius fuerat auctor: Legimus benedictionem, legimus diſtributionem: legimus cõſecutum, vt ſtatim probabimus, ex ea miraculum, & Euchariſtiã non agnoſcamus? Deinde vt concedamus conſueuiſſe Chriſtum, quoties cibum ſumebat, aliqua vti benedictione, tamen vt apud Matt. cap. 26. 26. docuimus, id Euãgeliſtæ nuſquam declararunt, niſi cum Euchariſtiam confecit, aut aliquod circa panem miraculum edidit. Hic autem Lucas eadem prorſus diligentia, & panis in manus ſumptionem, & benedictionem, & fractionem, & diſtributionem declarauit, qua ſupra c. 22. 19. cum de ipſa Euchariſtiæ inſtitutione loqueretur, declarauerat. Præterea cum communem benedicebat cibum, nõ in fine, non in medio, nimirum prandij, ſed initio, antequam quiſquam quidquam guſtaret, benedicebat. At hic non initio, ſed in fine, vt indicat Euangeliſta benedixit. Hoc enim eſt κ̀ ἐγένετο ἐν τῷ κατακλιθῆναι, cum recubuiſſet, id eſt cœnaſſet. Sicut cum Euchariſtiam inſtituit, non initio, ſed in fine cœnæ panem benedixit, vt Matth. cap. 26. 26. probauimus. Etſi id Euangeliſta non indicaſſet, tamen ita factum fuiſſe credẽdum eſſet. Veriſimile enim eſt Chriſtum tunc, ne phantaſma eſſe videretur, communem cum duobus diſcipulis ſumpſiſſe cœnam. Non ſumpſit poſtquam panem fregit, quia in ipſa panis fractione cognitus eſt, & ſtatim vt cognitus eſt, à diſcipulorum oculis euanuit, vt Euangeliſta teſtatur: ante igitur cœnam ſumpſerat. Quare ea benedictio communis cibi eſſe non potuit. Accedit miraculum, quod *in fractione panis* ab illis, qui tot eum ante ſermonibus non cognouerant, cognitus eſt. Quod alia ratione, quam Euchariſtiæ virtute factum eſſe nõ poteſt. Nam quod hæretici dicunt Chriſtum proprium quendam benedicendi cibum habuiſſe modum, ex quo facile à diſcipulis cognoſci potuerit, nec ipſi probant, & nos multis argumentis refutare poſſumus. Primum quomodo credibile eſt Chriſtum proprium benedicendi cibi ritum habuiſſe: cum etiam tum, cum Euchariſtiã rem omnino nouam inſtituit, quantum fieri potuit, ad communem ſe Iudæorum ritum accommodauerit, vt & nos apud Matthæum probauimus, & hæretici ipſi docere ſolent? Nam quod paterfamilias panem ſumeret, quod benediceret, quod frãgeret, quod inter cõuiuas diuideret, Iudæorum fuiſſe ceremoniã, Thalmudici auctores tradunt. Præterea ſi proprium habuiſſet ritum, nec diſſimulaſſent Euangeliſtæ, neque taciti tuliſſent Phariſæi, qui in rebus minoribus, quod Iudæorum ritu ante prandium non lauaret manus, eum accuſabant. Denique vt habuerit, tamen alia profecto habebat ſibi magis propria, vnde cognoſci poſſet, & tamẽ non fuerat cognitus. Magis propria illi vox erat, magis propria lineamẽta oris, magis propria doctrina, magis propria explicãdarum ſcripturarum ratio: tamen ex iis eum diſcipuli non nouerant. Quod autem apud quoſdam, qui non mali habentur auctores, lego propterea Chriſtum *in fractione panis* cognitum fuiſſe, quod panem ita diuiſiſſet, nõ quaſi fregiſſet manibus, ſed quaſi cultro ſcidiſſet, tam ſimile apparet eſſe figmenti, vt ridẽdum magis, quam refellendum videatur. Mirorque acutos homines qui ne parum ingenioſi viderentur, de Euchariſtia hic agi, quam aperte Euangeliſta deſcribit, non crediderunt; id non ſolum crediſiſſe, ſed etiam finxiſſe, quod nec Euãgeliſta, vt apparet, cogitauit, & ſpeciem habet fabulæ, nec intellexiſſe, quod vix quiſquam non intelligit, cum Chriſtus *in fractione panis* cognitus fuiſſe dicitur, fractionem panis non ipſam actionem frangendi, ſed totum illum actum conficiendi, adminiſtrandiq; Euchariſtiam appellari; quemadmodũ cum Apoſtoli *in oratione, & cõmunicatione fractionis panis, & orationibus perſeuerantes* fuiſſe dicuntur. Act. 2. 42. Ergo manifeſtum eſt Chriſtum porrigẽdo diſcipulis corpore ſuo cognitũ fuiſſe. Quod cum nec caſu, nec ex frangendi panis

Chriſtus proprium benedicendi cibi ritũ non habuit.

panis ceremonia fieri potuerit, ſequitur factum eſſe miraculo. Quod enim & Euangeliſta, & ipſi poſtea diſcipuli tanta narrant diligentia ſe Chriſtum *in fractione panis* cognouiſſe, indicant profecto nõ caſu, ſed ex vi fractionis aliqua cognouiſſe. Vis autem illa ceremoniæ eſſe non poterat, quia nunquam ante Euchariſtiam Chriſtum viderant porrigentem, cum in illa vltima cœna ſoli duodecim cum illo Apoſtoli dicantur recubuiſſe, & duo iſti diſcipuli ex duodecim Apoſtolorum numero non fuerint, vt ex ver. 33. perſpicuũ eſt. Reliquum igitur eſt, vt mirabili, atque diuina corporis Chriſti virtute Chriſtum ipſum agnouerint. Nã & Euangeliſta, & ipſi poſtea diſcipuli tanquam miraculum narrant: & multi veteres, graueſque auctores ita ſenſerunt. Profecto Hieronym. cum in epitaphio Paulæ ad Euſtochium dicit, Chriſtum domum Cleophæ in Eccleſiam dedicaſſe, nihil aliud ſignificat, quã in ea tunc domo Euchariſtiæ celebraſſe ſacramẽtum, quod vbicunq; fit, ibi Eccleſia eſt. Nec aliter ſentit Auguſt. li. 3. de conſenſ. Euang. c. 25. *Oculis*, inquit, *eorum acciderat aliquid, quod ita manere permiſſum eſt vſq; ad fractionem panis certi myſterij cauſa, vt eius in eo alia oſtenderetur effigies, & ſic eum non niſi in fractione panis agnoſcerẽt, ſicut Luca narrante monſtratur. Pro merito quippe mentis eorum adhuc ignorantis, quod oportebat Chriſtũ mori, & reſurgere, ſimile aliquid eorum oculi paſſi ſunt, nõ veritate fallẽte, ſe ipſis veritatem percipere non valentibus, & alium quam res eſt, opinãtibus: ne quiſquam ſe Chriſtum agnouiſſe putet, ſi eius corporis particeps non eſt, id eſt Eccleſiæ, cuius vnitatẽ in ſacramento panis cõmendat Apoſtolus dicens: Vnus panis, vnum corpus multi ſumus, vt cum eis benedictum panem porrigeret, aperirentur oculi eorum, & agnoſcerent eum.* Auguſtinum Beda, Bedam Strabus ſecutꝰ eſt, eius verba in ſuos transferens commentarios. In eadem ſententia Chryſoſt. aut quiſquis eſt auctor ho. 9. ex variis Matthæi locis, & Theophylactus in commentariis.

1. Cor. 10. 17.

31. *Et aperti ſunt oculi eorum, & cognouerunt eum.*] Non aſſentior iis, qui hoc non de oculis corporis, ſed mentis putant intelligendum, quamuis in eam ſentẽtiam Chryſoſtomum D. Thom. citet. Non enim metaphora eſt, ſed aliud genus metonymiæ, quo ab effectu clauſi, cum non vident: aperti, cum vident, oculi dicuntur. Quod non de mẽtis, ſed de corporis oculis dici ſolet. Et paulo ante quod dixit: *Oculi eorum tenebãtur, ne eum agnoſcerent*, nõ dubium, quin de oculis corporis dictum ſit. Perit. n. vis omnis orationis, & gratia, ſi de oculis mentis intelligatur, cum dicere Euangeliſta voluerit, non magis Chriſtum agnouiſſe, quam ſi plane fuiſſent cæci. Atqui manifeſtum eſt de iiſdem hic agi oculis. Quos enim illic clauſos ſignificauerat, hic apertos fuiſſe dicit. Quomodo aperti ſũt? quomodo ante clauſi fuerant. Clauſi ante fuerant, nõ quia clauſi erant, ſed quia non cognoſcebant, quem videbant Chriſtum, quaſi non viderent: quaſi clauſi eſſent: aperti ergo dicuntur, quia viderunt, & cognouerunt. Quemadmodum primorum poſt peccatum parentum aperti fuiſſe oculi dicuntur, Gen. cap. 3. 7. & Agar Gen. 21. 19. non ꝙ ante clauſos non habuiſſent: ſed quod vidiſſent, cognouiſſentq; quod ante aut nõ videbant, aut non cognoſcebant, vt Origen. hom. in Numer. 17. & D. Auguſtinus lib. 11. de Geneſ. ad litteram cap. 32. & lib. 1. de nuptiis, & concupiſcentia, cap. 5. docent.

Verſ. 16.

Et ipſe euanuit ab oculis eorum.] Gr. κ̀ αὐτὸς ἄφαντος ἐγένετο ἀπ' αὐτῶν, & ipſe inuiſibilis, aut, inconſpicuus factus eſt ab illis, id eſt, reddidit ſe illis inuiſibilem. Mirum quam inepti ſint hæreticorum interpretes, ne cogantur concedere poſſe Chriſtum in ſancto Euchariſtiæ ſacramento eſſe, quamuis oculis non videatur: negant poſſe corpus ſuum inuiſibile facere, naturam corporis eſſe dicentes vt videatur. Minuſque poteſtatis Chriſto, quam dæmonibus, & ſtrigibus tribuunt, quos dubium non eſt, quæ volunt corpora reddere inuiſibilia. Quid ergo eſt ἄφαντος ἐγένετο, niſi inuiſibilis factus eſt? Concedunt, ſed dicunt inuiſibilem factum fuiſſe, quia ſe ab illis ſubtraxit, non quia corpus ſuum inuiſibile reddidit. Itaque boni iſti interpretes ἄφαντος ἐγένετο vertunt *ſubduxit ſe.* Quod nõ ideo dixi, vt refellerem, nec enim neceſſe eſt rem refellere tam abſurdam, ſed vt ii, qui ſe ſolos putant ſapere, ab iis qui aliquid ſapiunt, rideantur. Quaſi vero verba Euangeliſtæ defuerint, vt eum dicerẽt abiiſſe. Cum ergo non dicit, Diſceſſit ab eis, ſed ἄφαντος ἐγένετο ἀπ' αὐτῶν inuiſibilis factus eſt ab illis, quis ſanę modo ſit mentis dubitare poteſt miraculum voluiſſe Euangeliſtam ſignificare, quo ſe Chriſtus ſubito illis inuiſibilem fecit, ſicut ſe ante ambulantibus in via viſibilem fecerat? Hanc enim vim habere diximus quod ver. 15. dictum eſt; *Et factum eſt cum fabularentur, & ſecum quærerent, & ipſe Ieſus appropinquans ibat cum illis.* Nec quiſquam aliter auctor non hæreticus intellexit. At cur ſubito ſe inuiſibilem fecit? cur non paulo diutius cum illis eſt commoratus, magis vtiqueeos, ac magis longiore mora confirmaturus? Fecerat, quod volebat, cognitus erat, qua vna cauſa illis apparuerat. Confirmauerat reſurrectionem primum ſcripturarum teſtimoniis: deinde ipſo conſpectu ſui: quid longiore opus erat tempore? Adde quod hac ipſa ratione magis ſunt diſcipuli confirmati. Eo enim ipſo, quod viderunt eum de improuiſo non amplius apparuiſſe, intellexerunt alium non potuiſſe eſſe, quam Chriſtum. Si diutius cum ipſis manſiſſet, attrectare, interrogare, explorare voluiſſent, vt ſunt curioſi homines increduli. Præterea non tale iam, vt inquit Theophylactus, habebat corpus, vt diu cum hominibus verſari oporteret. Et volebat eadem nocte, vt ait Euthymius, redire Ieroſolymam, & ſeſe vndecim illic Apoſtolis oſtendere, & vt idem duo illi diſcipuli facerent.

Refutantur Caluinus, & alij hæretici, qui negãt Chriſtum corpus ſuum inuiſibile reddidiſſe.

32. *Et dixerunt ad inuicem; Nonne cor noſtrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via, & aperiret nobis ſcripturas?*] Intelligunt diſcipuli cognito Chriſto, quod ante non intelligebant, vnde ardor ille, quem in via loquente Chriſto experti fuerant, natus eſſet. Ardebant nimirum, & rationem ignorabant, quia prope ſolem erant, quem non cognoſcebant. Sunt qui hoc tanquam tarditatem ſuam tacite reprehendentes eos dixiſſe putent quod cum Chriſtum in via ex ipſo, quem ſentiebãt, ardore animi cognoſcere potuiſſent, tamen non cognouiſſent. Potius credo confirmationem eſſe cogniti Chriſti, tanquam dicant, vere Chriſtus eſt; nam non alia potuit eſſe cauſa, cur in via eo loquẽte tantopere animus noſter inflammaretur. Sic ſolemus res, quas iam fide, aut certa experientia credimus, probabilibus rationibus comprobare. Poteſt & admiratio eſſe, quod cauſam ardoris, quam prius non intellexerant, intellexiſſent. Apparet ex hoc loco præter vim verbi Dei, quod exponebat, quæ incredibilis per ſe eſt; & præter eam dicendi in eo gratiam, quam auditores alicubi miratos legimus, adiũgebat, ſingularem quandam Chriſtum, quia Deus erat, virtutem mouẽdi, vt vellet, animos habuiſſe. Hoc enim eſt, quod illi diſcipuli tribuunt, quod cum alio homine commune eſſe non potuit. Sæpe nos euentus docet Chriſtum fuiſſe, qui in animis noſtris loquebatur, ſed nos ideo non cognouiſſe, quia nondum aperti erant oculi noſtri. Aperiuntur, dum eius percipimus corpus, dum oram veſtimenti eius tangimus. Nam eadem illa caro Chriſti, quæ tactu olim ſuo cæcis viſum dabat, nũc à nobis ſumitur eo quodammodo potentior,

Chriſtus ſingularem mouendi animos vim habuit.

Matth. 9. 20. Mar. 5. 28. Luc. 8. 44. Ioan. 9. 6. 11.

Q

tior, quo glorioſior. Si oculi nobis aliquando non aperiuntur, non ideo fit, quod illi vis, ſed quod nobis fides ardens deſit.

Hebraiſmus quo breuiſſimũ tempus ſignificatur.

33 *Et ſurgentes eadem hora.*] Eodem momento temporis. Nam ne horæ quidem vnius moram interpoſuiſſe credendum eſt. Sed eſt Hebraiſmus, quo breuiſſimum omnium tempus ſignificatur בשעה הזרת. Quod Latini dicunt eodem temporis momento. Liuius aliquanto momento horæ. Quamobrem tanta celeritate diſcipuli Ieroſolymam redierint, facilis cõiectura. Non potuerunt, minus etiam debuerunt, viſi Chriſti gaudium continere, voluerunt q; quam primum cum cæteris diſcipulis cõmunicare, quos Ieroſolymæ congregatos eſſe ſciebant. Non ignorabant, quã ſoliciti illi de Chriſto eſſent, vtrum reſurrexiſſet. Docentur concionatores non deſides eſſe, non ſibi ſcientiam ſcripturarum reſeruare. Sed videant, an viderint Chriſtum, an cor ipſorum ardens fuerit in via: ne pro Chriſto ingenij ſui phantaſmata; ne pro veris falſa, ne pro certis incerta populo prædicent.

Et inuenerunt congregatos vndecim, & eos, qui cum illis erant.] id eſt, cæteros diſcipulos, qui cum Apoſtolis tũc Ieroſolymis morabantur. Non enim eſt ſenſus eos, qui cum Apoſtolis erant in illa congregatione, cum ipſis congregatos fuiſſe, quæ eſſet inepta ſententia: ſed eos, qui cum illis Ieroſolymis erant, cum ipſis fuiſſe in eadem domo cõgregatos. Erant enim alii diſcipuli huc illuc diſperſi, vt credibile eſt, qui Ieroſolymæ nõ erant; ſicut & illi duo, de quibus agitur, Ieroſolyma triſtes diſceſſerant, & voluit Euangeliſta ſignificare omnes & Apoſtolos, & diſcipulos, qui Ieroſolymæ erant, fuiſſe tunc, cum duo illi diſcipuli venerunt, in eadem domo congregatos de Chriſti reſurrectione varia & mulierum, & Petri teſtimonia inter ſe conferentes, vt doceret plurimos eius apparitionis Chriſti, eodem tempore fuiſſe teſtes. Poteſt hoc & ad id, quod ſequitur, verbum referri; Inuenerunt & vndecim, qui congregati erant, & eos qui erant cum ipſis dicentes, vere ſurrexiſſe Dominum & Simoni apparuiſſe. Quaſi dicat Euangeliſta nihil duos illos diſcipulos Apoſtolis, & iis, qui cum ipſis erant, nuntiaſſe noui: nam & ipſos iam ante ſciuiſſe, reſurrexiſſe Dominum, & de ea ipſa re loquentes inuentos: aut facile fuiſſe perſuadere, quæ ipſi vidiſſent, cum Apoſtolos etiam & cæteros diſcipulos inuenerint, ſimiles Chriſti narrantes apparitiones; vt ex teſtimoniorum conuenientia reſurrectionis Chriſti veritas probaretur.

35. *Et ipſi narrabant, quæ geſta erant in via, & quomodo cognouerũt eum in fractione panis.*] Ipſi duo diſcipuli, qui ſuperuenerant, cæterorum de Chriſti reſurrectione teſtimoniis ſuum quoq; adiũgebant narrantes, quid ſibi euntibus Emauntem accidiſſet, quomodo ſeipſis Chriſtus comitem adiunxiſſet viæ, quomodo reprehendiſſet, quod eum reſurrexiſſe non ſatis crederent: quomodo ſcripturas illis de morte, ac reſurrectione ſua explicaſſet: quomodo ad extremum in fractione panis eum cognouiſſent.

36. *Dum autem hæc loquuntur ſtetit Ieſus in medio eorũ.*] Improuiſus ſubitus, clauſis ingreſſus forib. vt ait Ioannes c. 20. 19. ita vt prius in medio diſcipulorum cõſtiterit, quam aut illum ſentirent, aut veſtigium vllũ, qua ingreſſus eſſet, viderent: non apertas fores, non ſtrepitum ingredientis, non vmbram ſaltem appropinquantis. Hanc vim habet verbum illud, *ſtetit*. Quod hæretici noſtri non intelligentes, clauſis foribus ingreſſum fuiſſe negant, quorum errorem apud Ioannẽ c. 20. 19. loco magis idoneo refutabimus. Quod Marcus dicit *recumbentibus vndecim* Chriſtum apparuiſſe; non eſt de hac intelligendum apparitione, ſed de ea, quæ vt Ioannes ait cap. 20. 26 *poſt dies octo* facta eſt, quemadmodum probauimus apud Marcum, c. 16. 14.

Et dicit eis: Pax vobis, ego ſum, nolite timere.] Apparet ad ſubitum Chriſti in medio conſiſtentis cõſpectum diſcipulos timuiſſe, quaſi ſpiritum viderent aliquem, qui non apertis foribus, non vllo pedum ſtepitu eſſet ingreſſus: quod cum Chriſtus animaduerterit, & conſueta ſalutatione, & verbis ſe eſſe declarans timorem eximit. Vſitata Iudæorum ſalutatio cum aliquem non timere, ſed bono eſſe animo iubebant, *Pax tecum*, Iud. 6. 23. Eodem modo angeli ad monimentum mulieribus viſi territis timorem pepulêre Matthæi 28. 5. *Nolite timere vos: ſcio enim quod Ieſum qui crucifixus eſt, quæritis: non eſt hic, ſurrexit enim, ſicut dixit.*

Iudæorum ſalutatio vſitata.

37. *Conturbati vero, & conterriti exiſtimabant ſe ſpiritum videre.*] Indicat Euangeliſta, ſi ordinem verborum conſideremus, timorem in cauſa fuiſſe, vt diſcipuli Chriſtum non agnouerint, ſed ſpiritum eſſe putauerint. Impedit enim cognitionẽ timor, & ſpiritus, phantaſma, monſtra, aliaque ſibi ſolet fingere terriculamenta. Si vero rationem ſequamur, probabilius eſt propterea timuiſſe, quia ſe ſpiritum videre exiſtimabant. Quod Chriſtus confirmat cum manus, pedeſque ſuos contrectandos offerens probat ſe ſpiritum non eſſe, quaſi timoris radicem euellens. Cur putauerint diſcipuli ſpiritum ſe videre, in promptu coniectura eſt, quia, vt ait Ioannes, *ianuis clauſis* ingreſſum videbant, quod non niſi ſpiritum putabant, facere potuiſſe.

38. *Et dixit eis: Quid turbati eſtis, & cogitationes aſcendunt in corda veſtra?*] Oſtẽdit ſe eſſe Chriſtum, qui eorum cogitationes videat, quas ne ſpiritus quidem videre poſſit. Quod dicit, *cogitationes aſcendunt*, deſcriptio eſt hominis anxii, dubitãtiſq; & varias animo voluentis cogitationes. Nam quod Aug. ait ſerm. 145. allegoricum eſt: *Cogitationes iſtæ terrenæ ſunt: ſi enim cæleſtes eſſent, deſcenderent in cor, non aſcenderent.* Vna ex parte ſpiritum putabant, qui clauſis ingreſſus ianuis de improuiſo in medio cõſtitiſſet: altera ex parte dubitabant, num eſſet Chriſtus, quem & ipſe ſe eſſe affirmabat; & alii aliis narrabant ſe vidiſſe. Hæc enim adiecit Chriſtus cum vidiſſet non ſatis fuiſſe ad pellẽdum ab animis diſcipulorum metum, quod eos benigne ſalutaſſet, quod ſe Chriſtum eſſe dixiſſet, quaſi nimium timorem, & incredulitatem eorum reprehendat.

39 *Videte manus meas, & pedes meos.*] Conſtat ex hoc loco veram vulgarem illam eſſe ſententiam, Chriſtũ etiam poſt reſurrectionem vulnera, quæ ante mortẽ acceperat, habuiſſe. Nec enim alia potuit eſſe cauſa, quamobrem manus potius, ac pedes, quam reliquum corpus palpandum oſtenderet, niſi quia illis duabus partibus clauis confixus fuerat, vt Euthymius hoc loco, & Beda in commentariis, & Cyril. apud D. Tho. & Maxentius dialogo 2. & Leo ſer. 1. de aſcenſione Domini, & D. Auguſt. tract. 121. in Ioann. & ſermone de tempore 180. tradunt, idq; ex Ioanne perſpicuum eſt ca. 20. 27. vbi iubet Chriſtus Thomam manum in latus ſuum mittere. Itaque quod ſcribit Auguſt. epiſt. 49 q. 1. Chriſtum poſt reſurrectionem non vulnera, ſed vulnerum cicatrices habuiſſe: non ſic intelligendum eſt, quaſi veras plagas habuiſſe neget: ſed quaſi ita habuiſſe dicat, vt cauitates potius manuum, ac pedum, quam vera eſſent vulnera, cum non vlceroſa, nõ ſanguinolenta, ſed ſana eſſent: niſi quod ipſa quæ facta fuerant, foramina remanebant.

Palpate, & videte, quia ſpiritus carnem, & oſſa non habet.] Palpandum ſimul, atque videndum ſe præbet Chriſtus: palpandum corpus: videnda vulnera: ex altero ſe non eſſe ſpiritum: ex altero eum eſſe probat, qui tribus ante diebus clauis ad crucem affixus fuiſſet.

Apparet ex hoc loco angelos, & animos noſtros nullũ prorſus habere corpus. Vtroſque enim nomine ſpiritus comprehendit. Quin Theophylactus exiſtimat diſcipulos non angelum, ſed animam aliquam quæ ex altera vita rediiſſet, putaſſe ſe videre, quem Lucas ſpiritum appellauerit. Cum enim dicit, *ſpiritus carnem, & oſſa non habet*, non tantum ſignificat carnẽ, & oſſa, ſed corpus omnino non habere quod ipſe palpandum offerebat. Nam per ſpeciem genus intelligit, Perinde enim eſt, ac ſi dicat: palpate, & videte me ſpiritum non eſſe: nam ſpiritus cum corpus non habeat, palpari non poteſt. Argumentabitur fortaſſe ſubtilis aliquis Dialecticus, non bene probaſſe Chriſtum verum ſe habere corpus. Nam poterat tactus ſimul, & viſus diſcipulorum falli: ſicut oculos ſuos putabant falli, cum ſibi corpus humanum videre viderentur, quod verum non eſſet corpus, ſed aliquod ſumptum à ſpiritu phantaſma. Et ſicut Abrahã, Lot, Tobiam, & alios multos non ſolum videntes, ſed tangentes etiam angelos, pedeſque illis lauantes, & cum ipſis cibum, potumque capientes deceptos legimus. Noluit tam argutus eſſe Chriſtus, populariter, & conuenienter naturæ locutus eſt. Natura vero ita eſt comparatum, vt minus tactus, quam viſus in diiudicando corpore fallatur. Nam & cum aliquid videre nobis videmur, quod an verum ſit corpꝰ, dubitamus, manum adiicimus, vt tactu quaſi certiore teſte rem exploremus. Nihil tutum eſt hæreſi, nullus tam perſpicuus locus, quo nõ abutatur, ex hoc ipſo loco, vbi nihil aliud agit Chriſtus, quam vt probet ſe non ſpiritum, ſed verum eſſe hominem corpus verum habentem, Marcion non verum habuiſſe corpus, ſed ſpiritum fuiſſe colligebat. Interpretabatur enim vt lib. aduerſus illum 4. Tertul. ait: *Spiritus carnem, & oſſa non habet, ſicut me videtis habere*, id eſt ſicut me non habentem videtis, quaſi negatio ἀπὸ κοινοῦ ſit in ſecundo etiam verbo intelligenda. In qua interpretatione tanta acquieſcebat ſecuritate, vt cum alios ſcripturæ locos, quos aduerſari ſibi videbat, ſpongia inducere ſoleret, hunc intactum relinqueret. *Marcion*, inquit, Tertullianus, *quædam contraria ſibi, illa credo induſtria eradere de Euãgelio ſuo noluit, vt ex iis quæ eradere potuit, nec eraſit, illa, quæ eraſit, aut negetur eraſiſſe, aut merito eraſiſſe dicatur. Nec parcit niſi eis quæ non minus aliter interpretando, quam delendo ſubuertit. Vult itaque ſic dictum, quaſi ſpiritus carnem, & oſſa non habet ſicut me videtis habentem: ad ſpiritum referatur ſicut me videtis habentem. id eſt, nõ habentem oſſa, ſicut & ſpiritus. Et quæ ratio tortuoſitatis iſtius cũ ſimiliter pronuntiare potuiſſet, quia ſpiritus oſſa non habet ſicut me videtis non habentẽ? Cur autem inſpectui eorũ manus, & pedes ſuos offert, quæ membra ex oſſibus conſtant: Si oſſa non habebat, cur adiicit: Et ſcitote quia ego ſum, quem ſcilicet corporeum retro nouerant:* Simile quiddam Gregor. lib. 14. c. 29. de Eutycho ſcribit, quem hoc abutentem loco eodem loco conuicit. *Mira*, inquit, *eſt res valde, quam aſtruis, vt inde nobis dubietas ſurgat, vnde diſcipulorum corda à dubietate ſanata ſunt. Quid enim deterius dici poteſt, quam vt hoc nobis de eius vera carne dubium fiat, per quod diſcipuli eius ad fidem ab omni ſunt dubietate ſeparati? Si enim non hoc habuiſſe adſtruitur, quod oſtendit: vnde fides diſcipulis eius confirmata eſt, inde noſtra deſtruitur.*

Hæretici olim quomodo hoc loco abuterentur.

Int. 19. Iob ver. 25. 26.

Tractat hũc locum eleganter admodum & ſcite Leo ſer. 1. de aſcenſione, & epiſtola 72. & 97. Euangeliſta Chriſtum manus, ac pedes ſuos diſcipulis palpandos obtuliſſe dicit: ſed an re vera palpauerint, non dicit: itaque relinquitur quæſtioni locus. Quæſtionem apud interpretes non inuenio, nedum ſolutionem. ſed credo ego vere palpaſſe. Et quia ita Euangeliſta rem narrat, vt id tanquam certum prætrire videatur, ratus fore neminem, qui ſibi perſuaderet quemquam, præſertim Chriſti diſcipulum, præſertim anxium, & dubitantem oblatas ad tangẽdum manus, pedeſque non tetigiſſe. Ac merito quidem ratus: faciat enim ex ſe quiſque de aliis cõiecturam, quid feciſſet ſi eo fuiſſet loco, idque diſcipulos feciſſe credat. Et quia apud Ioan. c. 20. 27. cum dicit: *Infer digitum tuum huc, & vide manus meas, & affer manum tuam, & mitte in latus meum*, non dicitur, an Thomas manum in latus miſerit: ſed tamen, vt illic probaturi ſumus, merito creditur; & videtur eadem etiam horum diſcipulorum eſſe ratio. Ac fortaſſe quod poſtea narrantibus diſcipulis ſibi Dominum apparuiſſe Thomas dixit: *Niſi mittam digitum meum in locum clauorum, & mittam manum meam in latus eius, non credam*, Ioan. 20. 25. propterea dixit, quia illi diſcipuli affirmauerant ſe Chriſti vulnera manibus tetigiſſe. Quid? quod illud, quod ait Ioan. 1. epiſt. c. 1. 1. *Quod fuit ab initio, quod audiuimus, quod vidimus oculis noſtris, quod perſpeximus, & manus noſtræ contrectauerũt de verbo vitæ*, non immerito multi antiqui, & graues auctores ad hunc locũ alludere putauerunt, quaſi Ioannes ſignificet ſe, ac cæteros Apoſtolos omnes Chriſti poſt reſurrectionem vulnera contrectaſſe, vt fert Didymus Alexandrinus in eius loci Ioannis commentariis? Leo quidem certe ita ſcribit epiſt. 97 ca. 3. pares in hoc Thomam, & cæteros Apoſtolos faciens. Et ex verſu ſequenti magnopere confirmatur: *Et cum hoc*, inquit, *dixiſſet: oſtendit eis manus, & pedes*: non ſolũ ergo ad videndum contrectandumq; diſcipulos inuitauit, ſed manus etiam, pedeſq; porrexit, quos oſtenſos vero ſimile non eſt diſcipulos curioſos cognoſcendi Chriſti non tetigiſſe. Adde quod ſi non tetigiſſent, ideo non tetigiſſent, quod ſine tactu ſola inſpectione contenti crediddiſſent: at non crediderunt, vt ſtatim dicitur. Contra tamen Hierony ſentit in epiſtola aduerſus errores Ioann Ieroſolymitani diſcipulos auſos non fuiſſe tangere, putantes ſpiritum eſſe, ideoque cibum Chriſtum petiuiſſe.

An diſcipuli corpus Chriſti palpauerint.

41. *Adhuc autem eis non credentibus, & mirantibus præ gaudio.*] Ita ſcribit Euangeliſta diſcipulos non crediddiſſe, vt culpam extenuare videatur, indicans non tam obſtinata contra veritatem incredulitate, quam deſiderio veritatis veritatem non crediddiſſe. Sæpe quod maxime optamus, minime credimus. Sic Iacob cum audiſſet Ioſeph filium ſuum viuere *quaſi de graui ſomno euigilans* filiis affirmantibus credere non poterat, Geneſ. 45. 26. Sic Petrus à carcere præter opinionẽ per angelum liberatus *neſciebat quia verũ erat, quod fiebat per angelum*, ſed, *exiſtimabat ſe viſum videre*, Acto. 12. 9. Sic interpretantur Hebræi, quod ſcribit Dauid Pſa. 125. 1. *In conuertẽdo Dominus captiuitatem Sion, facti ſumus ſicut conſolati*, בחלמים ſicut dormientes, ſicut ſomniantes, id eſt, non credebamus ſomniare nos potius putabamus, quam verum eſſe, quod tam diu, ac tantopere optaueramus, Dominum à captiuitate populum ſuum liberaſſe. Quia ergo credebant Apoſtoli, non credebant. Quia credebant Chriſtum, quem videbant, eſſe gaudebant: vnde enim gaudebant, niſi quia credebant? & quia gaudebant, non credebant. Et quia fieri non videtur poſſe, vt credentes non credant, poſſumus interpretari non crediddiſſe, non quia non crediderunt, ſed quia magis, ac magis credere voluerunt. Similes enim erant ſitibundis, qui cum, quãtum ſatis eſt, biberint, ſatis ſe bibiſſe non putant, adhuc ſitire ſibi videntur, adhuc volunt bibere. Sic Apoſtoli, cum veram haberent fidem, argumentis tamen fidei ſatiari non poterant; viderant, inſpexerant, contrectauerant, adhuc ſitiunt, adhuc plura deſiderant. Hoc illud nimirum eſt: *Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum*, Pſa. 41. 3. & *ſitiuit in te anima mea*, Pſal. 62. 2. Hoc eſt, *Qui bibunt me, adhuc ſitient*, Eccleſ. 24. 29.

24.29. Certe ſi non credere proprie ſumatur, non de A omnibus qui tunc illic erant, intelligendum eſt. Nam illi, qui cum Chriſtus ſuperuenit, narrabant cæteris ſe Dominum vidiſſe, id eſt Petrus, & ſi quis erat alius, vtique credebant.

Dixit, habetis hic aliquid, quod manducetur?] Non ignorabat Chriſtus vtrum haberent; ſed loquitur, vt ſolet, cæterorum hominum more. *Aliquid quod manducetur*, vocat aliquid ad manducandum aptum, in quo experimentum illis præbere poſſet ſui. Suſtinenda, frenandaque hoc loco eſt humana curioſitas, ſi forte argutule garrire volet fallaci Chriſtum argumento vſum eſſe. Nec enim ſatis edendo probaſſe, verum ſe habere corpus, cum angeli quoque non veris aſſumptis corporibus ederint, Gen. 18.8. & 19.3. & Tobiæ 12.19. Primum quidem angeli edere quidem B videbantur, re autem vera non edebant: ſicut vera etiam videbantur habere corpora, quæ vera non erant,

Chriſtus vere ac proprie comedit.

Chriſtus autem vere, proprieque edit. Nam, vt ait Auguſtinus ſerm. 147. de tempore, *quod manducauit poteſtatis fuit, non egeſtatis.* Quod ipſum omnibus poſt reſurrectionem corporibus commune fore dicit lib. 13. de Ciuit. cap. 22. Quod & Euthym. in comment. & Græcus auctor D. Thomæ, & Beda obſeruauerunt. At iſthuc, dicet aliquis, Apoſtolis conſtare non poterat, vtrum vere Chriſtus ederet, an ſimularet: quare non magis illis Chriſtus probabat ſe verũ habere corpus, quam angeli illi, qui aſſumptis ederunt corporib. probauerunt. Iam diximus ſupra Chriſtum non agere cum hominibus argutis, quibus non niſi quod ſubtile eſt, quamlibet falſum, quamlibet abſurdum probari C poteſt. Hac ipſa ratiõe ſe hominem eſſe probat, quod humano cum hominibus argumentatur more. Quibus indiciis, quibus experimentis humanum corpus probari poteſt, niſi colore, figura, progreſſu, ſermone, tactu, eſu, potuque? His omnibus Chriſtus ſuum probauit corpus. Qui his non contentus certiora quærit, quærat in aliis etiam hominib. quærat in ſeipſo, quæ cum inuenire nõ poterit, nec ſe, nec alium quemquã hominem verum corpus habere credat.

42. *At illi obtulerunt ei partem piſcis aſſi, & fauum mellis.*] Quod ad manum paratũ fuit. Nec aliud arbitror quærendum eſſe myſterium. Et ſi quid eſt, hoc certe eſt, quod non vna ſola ſpecie cibi, ſed omnibus, quæ inter Apoſtolos reperiri potuerunt, corporis ſui veritatem Chriſtus probare voluit. Quare fauum come- D dit Dominus? rogabat Ioannes Ieroſolymitanus male cum Origene de corporum reſurrectione ſentiens. Reſpondet Hieronymus in epiſt. aduerſus eius errores, *vt reſurrectionem probaret, non vt tuis faucibus mella permitteret.* Qui allegoricum amat ſenſum, Greg. ho. 24. in Euang. Bedam, & Theophyl. legat, & Gregor. Nyſſen apud D. Tho.

43. *Et cum manducaſſet coram eis, ſumens reliquias dedit eis.*] Quare ipſe manducauerit ſatis conſtat: quare reliquias diſcipulis dederit ſtatim quiſquis legit, dubitat. Itaque miror eam quæſtionem ab interpretibus eſſe præteritam. Puto voluit Chriſtus, vt diſcipuli vere poſſent dicere, quod poſt eius reſurrectionem prædicantes dixerunt, Actor. 10.40.41. *Hunc Deus* E *ſuſcitauit tertia die, & dedit eum manifeſtum fieri, non omni populo: ſed teſtibus præordinatis à Deo, nobis qui manducauimus, & bibimus cum illo poſtquam reſurrexit à mortuis.* Voluit etiam fortaſſe, vt ex reliquiis, quas illis dabat, cognoſcerent ſe vere aliquid ediſſe, non ſimulate. Voluit præterea illis oſtẽdere ſe non quemlibet eſſe hominem, ſed Chriſtum qui cum illis ante mortem edere, ac bibere ſolebat: ideoque more ſuo cibũ cum illis communicare. Voluit & timorem illis hac ratione tollere, oſtendens, ſe cum illis tanquam A cum notis, & amicis agere, quibuſcum ederet, ac biberet.

44. *Et dixit ad eos: Hæc ſunt verba, quæ locutus ſum ad vos, cum adhuc eſſem vobiſcum.*] Quæ verba demonſtret paulo poſt exponit: *Quoniam neceſſe eſt impleri omnia, quæ ſcripta ſunt in lege Moyſi & prophetis, & Pſalmis de me.* Id eſt nunc re ipſa experimini vera eſſe, quæ vobis ex Prophetis omnibus prædicebam, fore vt traderer *in manus peccatorum*, vt morerer, vt tertia die reſurgerem. Quod tunc me docente non ſatis credebatis nunc experientia ſaltem docente credite. At quid ſit: *cum adhuc eſſem vobiſcum*, aliquando eſt difficilius. Sic enim loquitur, quaſi tunc, cũ iſta dicebat, cum illis non eſſet. Erat ſane cum ipſis, atque id ipſum agebat, vt ſe cum illis eſſe probaret: ſed quia non vſitato hominum mo- B do, quemadmodum ante, cum ipſis erat; non ita, vt cum illis ſemper verſaretur, ſemper cibum ſumeret, ſemper eos videret & ſemper ab eis videretur, indicat ſe cum illis non eſſe. Quod recte Gregor. hom. in Euang. 24. & Beda in commentariis obſeruarunt. *Non enim cum ipſis non erat*: inquit Gregor. *quibus præſens corporaliter apparebat; ſed tamen iam ſe eſſe cum ipſis denegat, à quorũ mortali corpore carnis immortalitate diſtabat.* & Beda, *cum adhuc eſſem vobiſcum, id eſt, cũ adhuc eſſem in carne mortali, in qua eſtis vos: Et cum illis quidem, poſtea quã reſurrexit, fuit quadraginta dieb. (vt legitur) exhibitione corporalis præſentia, ſed non cum illis fuit conſortio infirmitatis humanæ.*

Actor. 1.3.

Quod eo magis obſeruare Catholicus lector debet, quod ad grauiorem ſacramenti Euchariſtiæ cauſam tot hodie aduerſariis agitatam maxime pertinet.

Obiectio hæreticorum contra Euchariſtiam diluitur.

Obiiciũt nobis hæretici Chriſtum vere in Eucha C riſtia eſſe non poſſe, cum in cælum aſcenderit, vnde ſe ante diem iudicii dixerit non rediturum, & in hanc ſententiam multa minime neceſſaria ſcripturæ accumulant teſtimonia. Quæ vt fingamus vera eſſe, nihil probant. Eſto enim dixerit Chriſtus vſq; ad diem iudicii nobiſcum ſe futurũ nõ eſſe, quo nihil clarius dici potuit: quod probabitur, niſi Chriſtum nunc non eo modo eſſe nobiſcum, quo tunc erat: viſibiliter, familiariter, vt cũ eo colloqueremur, ederemus, biberemus? Quid? quod dixit: *Ecce ego vobiſcum ſũ omnib. diebus vſq; ad conſummationem ſæculi?* quod etſi alium, vt illic diximus, habet ſenſum, tamen probabilius pro noſtra, quam illa, quæ hæretici afferunt, pro ipſorum ſententia afferri poteſt.

Matt. 28.20.

D *Quoniam neceſſe eſt impleri omnia, quæ ſcripta ſunt in lege Moyſi, & Prophetis & Pſalmis de me.*] Aliquando totum teſtamentum vetus in legem, & Prophetas diſtinguit, Pſalmos etiam comprehendens nomine Prophetarum, vt, *In ijs duobus mandatis vniuerſa lex pendet & Prophetæ*, &, *hæc eſt enim lex, & Prophetæ*, & *non veni ſoluere legem, aut Prophetas*, Matth. 5.17. & 7.12. & 22.40. Aliquando Pſalmos à Prophetis diſtinguit, vt hoc loco Hebræorum conſuetudinem ſecutus, quorum nota in tres claſſes omnium librorum diuiſio eſt in תורה legẽ, נביאים Prophetas, & כתובים hagiographos, in quibus Iob, Salomonis opera, libri Paralipomenon, Daniel, Eſdras, Eſther, Pſalmi, vt in prologo galeato Hier. tradit. Quando hæc Chriſtus diſcipulis E dixerit, cum adhuc cum illis eſſet, non dicit: & eſt credibile ſæpe eum Prophetarum de ſe explicaſſe vaticinia quamuis Euangeliſtæ non omnia narrauerint. Sæpe mortem, ac reſurrectionem ſuam diſcipulis ante nuntiauerat, Matt. 17.22.23. & 20.18. Mar. 8.31. & 9.31. Lu. 9.22.44. quibus etiam locis probabile eſt teſtimonia de ea re Prophetarũ protuliſſe, quo magis diſcipulorum animos confirmaret admirantium, & quid ſibi verbis illis vellet, vt ait Euangeliſta non intelligentiũ. Hergo nunc in memoriam illis reuocat, vt facilius experientiæ credant, cum iis, quæ ante illis expoſuerat, Prophe-

Prophetarum teſtimoniis conuenieñti. Sic olim Deus A per Iſaiam in re ſimili populum alloquebatur. c. 48.6. *Quæ audiſti vide omnia.* Placet quod à nonnullis obſeruatum eſt, Chriſtum hæc verba non primo reſurrectionis die, cum primum vndecim congregatis diſcipulis apparuit: ſed vltimo illo, quo ab illis in cœlum diſceſſit, dixiſſe.

Inf. v. 49.50.51.

Nam & Euãgeliſta & hic, & in Actis c. 1.9. cum his verbis eius aſcenſionem copulat. *Vos autem ſedete hic, quo adusq; induamini virtute ex alto. Eduxit autem eos foras in Bethaniam, & eleuatis manibus ſuis benedixit eis. Et factum eſt, dum benediceret illis, receſſit ab eis, & ferebatur in cœlum.* Quanquam hoc, vt in Actis declarabimus, probabile, non neceſſarium argumentum eſt.

45. *Tunc aperuit illis ſenſum, vt intelligerent ſcripturas.*] Nimirum ante diſſerente etiam eo non intellexerãt B ſupra c. 9.45. *At illi ignorabant verbum iſtud, & erat velatum ante eos, vt non ſentirent illud, & timebant eum interrogare de hoc verbo.* Recte ſcripturas euentus ipſe interpretatur; ac tunc etiam Chriſto interprete opus nobis eſt, qui doceat, qua ratione euentus cum prædictione conueniat. Ac ne id quidem ſatis: opus præterea eſt, vt oculos nobis mentis aperiat. Hic enim eſt ſenſus, τότε διήνοιξεν αὐτῶν τὸν νοῦν τοῦ συνιέναι τὰς γραφάς. Tunc aperuit eorum mentem, vt poſſent ſcripturas intelligere: *Præbuit ſe videndum oculis*, inquit, Beda, *præbuit manibus contrectandum. Parum eſt: lege, commemorat ſcripturas. & hoc parum eſt: aperuit ſenſum, vt quod legis intelligas.*

Caluiniſtis omnia facilia in ſcripturis.

Noſtri tamen Caluiniſtæ nihil in ſcripturis difficultatis inueniunt, omnia intelligunt, omnia luce clariora eſſe dicant, cum nec Chriſtus illis profe- C cto loquatur, nec ſatis ſanam mentem habeant. Sed illi ſcilicet pedibus ſcripturam intelligunt, illud enim ſemper in ore habent. *Lucerna pedibus meis verbum tuum.*

Pſal. 118.105.

46. *Quoniam ſic ſcriptum eſt, & ſic oportebat Chriſtum pati, & reſurgere à mortuis tertia die.*] Chriſtũ paſſurum fuiſſe tam multa Prophetarum erant teſtimonia, vt longum etiam ſit commemorare. Totus Pſalmus 21. & caput Iſaiæ 53. & Daniel 9.26. de ea re loquuntur. De reſurrectione vbinam prædicta fuerit, minus apparet. Sed & de ea illuſtre teſtimonium illud eſt, quod Petrus Actor. 2.31. & Paulus Actor. 13.35. citant ex Pſal. 15.10. *Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis ſanctum tuum videre corruptionem.* Et figura Ionæ cap. 2.1. quæ inſtar fuit prophetiæ, aut plus etiam D quodammodo, quam Prophetia, quia non verbis rem indicabat, ſed demonſtrabat factis, vt exponit Chriſtus Matthæi 12.40. Alia qui volet, apud Cyprianum in libris aduerſus Iudæos, apud Euſebium in libris de demonſtratione, & apud Proſperum in libro de prædictionibus multa, & facile reperiet.

47. *Et prædicari in nomine eius pœnitentiam, & remiſſionem peccatorum in omnes gentes.*] Oſtendit quis ſit mortis, & reſurrectionis ſuæ fructus, vt homines in illum credentes, & anteactæ vitæ pœnitentiam agentes peccatorum remiſsionem conſequerentur.

Mortis Chriſti fructus.

Nec enim fruſtra mortuus eſt Chriſtus: ſed fuit *exaltatus à terra*, id eſt, in crucẽ actus, vt omnia ad ſe traheret, Ioan. 12.32. Hoc etiam ipſum ideo Chriſtus dicere videtur, vt magis, ac magis diſcipulorum fidem E confirmet. Nam etſi ſcripturarum id teſtimoniis ante probauerat, & obiecta præſentia corporis ſui reipſa docuerat: tamen ideo incredibilis videri res poterat, quia non neceſſaria. Docet ergo neceſſarium etiam fuiſſe, & quidem publice ad omnium ſalutem hominum, qui niſi ipſe moreretur, viuere non poterant. At vbi hoc à Prophetis prædictum fuerat prædicandam in nomine Chriſti in remiſſionem peccatorum pœnitentiam? Fortaſſe hoc non eſt ad ſcripturas, de quibus ver. 45. & 46. mentionem fecerat, re- A ferendum: quaſi hoc etiam ſcriptum fuiſſe dicat. Nec enim neceſſe eſt, ſingula, quæ oportuiſſe dicit fieri, ſcripta eſſe. Sed ſi hoc Chriſtus inter ea, quæ ſcripta erant, numerare voluit, fecit merito. Omnia enim teſtimonia, quibus Chriſtus homines à peccato, à captiuitate, ab hoſtib. liberaturus dicitur, & in meliorẽ quendam ſtatum traducturus, ita intelliguntur. Nec enim inuitos homines, & in peccatis ſemper ſuis voluntate hærentes, ſed peccata ſua cognoſcentes, atq; deteſtantes liberaturus promittebatur Gen. 3.15. Deut. 18. Pſal. 2.2. toto Pſal. 109. Iſai. 7.14.15. & 9.6. & 11.1. & deinceps. De prædicatione Euãgelii, cuius pœnitentia, & remiſſio peccatorũ duæ, vt ſæpe diximus, partes ſunt, extat Iſaiæ teſtimonium cap. 40.9. & 42.1. B 45.1. & 49.1.6. & alia, quæ apud Cyprianum, Euſebium, & Proſperum, quos modo citabamus, videre lector poterit. Porro de pœnitentia, & remiſſione peccatorum, & quid inter Ioannis, & Apoſtolorũ prædicationem interfuerit, diximus apud Matthæum c. 3. 2.6. & Marc. 1.4. & ſupra c. 1.77.

Incipientibus ab Ieroſolyma.] Gr. ἀρξάμενον, incipientem, quod recte conueniret, ſi ante ſcriptum fuiſſet, prædicare, vt eſſet ſenſus, oportebat me prædicare pœnitentiam in remiſſionem peccatorum incipientem ab Ieroſolyma. Sed cum dixerit κηρυχθῆναι, prædicari, non conuenit accuſatiuus agentis perſonæ: niſi dicamus Atticum eſſe, & abſolute poſitum pro incipiente, vt nonnulli volunt. Noſtrum interpretem non dubito legiſſe ἀρχόντων *incipientibus ab Ieroſolyma.*

Hebraiſmus, quo in verbo nomen verbale intelligitur.

C Vbi Hebraiſmus etiam latet, quo in participio, aut verbo præcedente verbale nomen intelligitur, *incipientibus* prædicatoribus *ab Ieroſolyma*, id eſt ſumpto ab Ieroſolymis initio prædicandi. Quæ lectio multo melior eſt. Vbi autem ſcriptum ſit initium Euangelicæ prædicationis ab Ieroſolyma ſumi oportere, (nam & hoc ad illud verbum, quod verſu 46. præceſſit, *& ſic ſcriptum eſt*, eſſe referendum non eſt dubium) non ignorat quiſquis aliquid in ſacris litteris operæ poſuit Pſa. 109.2. *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion: dominare in medio inimicorum tuorum*: nemo dubitat eum habere ſenſum. Hoc etiam eſt, *De Siõ exibit lex, & verbum Domini de Ieruſalem* Iſai. 2.3. & *Ecce ego mitto in fundamentis Sion lapidem, lapidem probatum, angularem, pretioſum in fundamento fundatum: qui credi-* D *derit, non feſtinet*, Iſai. 28.16. & *ſuper montem excelſum aſcende tu, quæ euangelizas Sion, exalta in fortitudine vocem tuam quæ euangelizas* Ieruſalem Iſai. 40.9. & *ſurge illuminare Ieruſalem, quia venit lumen tuum, & gloria Domini ſuper te orta eſt. Quia ecce tenebræ operient terrã, & caligo populos: Super te autẽ orietur Dominus, & gloria eius in te videbitur, & ambulabũt gẽtes in lumine tuo. &* Reges *in ſplẽdore ortus tui* Iſai. 60.1.2.3.

Cur ab Hieruſalem initium prædicationis Euãgelij.

Cur voluerit ab vrbe Ieroſolymitana euangelicæ prædicationis initiũ ſumere, facile eſt ex ſimili quæſtione coniecturam ducere. Cur prius à Iudæis exordiri Euangelium voluerit, ita prorſus, vt nec ipſe vnquam gentibus prædicauerit, ſed ad ſolas *oues, quæ perierant, domus Iſrael* ſe veniſſe dixerit, Matth. 15.24. & diſcipulos, cum ad prædicandum primum miſit *in viam gentium* abire prohibuerit Matth. E 10.5. eius rei cauſam duobus illis locis explicauimus. promiſſiones venturi ſaluatoris, non gentibus, ſed Iudæis in Abraham, Iſaac, Iacob, & Dauide factas fuiſſe: quare voluiſſe Chriſtum ſuam primum fidem liberare, & Iudæis prius Euangelium prædicare, quibus id ex promiſſo quodammodo debebat, quam gentibus, quibus nullo modo debebat. Simili ergo cauſa voluit poſt reſurrectionem ſuam ab Ieroſolyma primum inter omnes Iudæorum ciuitates exordiũ ſumi Euangelii prædicandi: quia tanquã Rex promiſſus veniebat: vtque ſucceſſor Dauid eius regnum re-

ſtaura-

ſtauraturus,id eſt ex temporali, & inſtabili ſpirituale, & perpetuum facturus Ego,inquit, *conſtitutus ſum Rex ab eo ſuper Sion montem ſanctum eius,prædicans præceptum eius* Pſal.2.6. *& de fructu ventris tui ponã ſuper ſedem tuam* Pſal.131.11.& *multiplicabitur eius imperium, & pacis non erit finis;ſuper ſolium Dauid, & ſuper regnum eius ſedebit, vt confirmet illud,& corroboret in iudicio, & in iuſtitia ac modo & vſque in ſempiternum* Iſai. 9.7.& rurſum,*præparabitur in miſericordia ſolium,& ſedebit ſuper illud in veritate in tabernaculo Dauid iudicans : & quærens iudicium* Iſaiæ 16.5. *Et ſuſcitabo Dauid germen iuſtum, & regnabit Rex,& ſapiens erit,& faciet iudicium,& iuſtitiam in terra* Iere.23.5. & iterum,*& erit in die illa, ait Dominus exercituum,conteram iugum eius de collo ſuo, & vincula eius diſrumpam,& non dominabuntur ei amplius alieni,ſed ſeruient Domino Deo ſuo,& Dauid Regi ſuo,quem ſuſcitabo eis.* Ierem.30.8.9. longum eſt recitare omnia,indicabo, Iere.33.15.Ezechiel.34.23.24.& 37.19. Oſee 3.5.Amos 9.11. Id etiam angelus ille affirmauit, qui eius Mariæ generationis attulit nuntium ſupra c.1.32.33. *Et dabit illi Dominus Deus ſedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum,& regni eius non erit finis.* Regiam autem Dauidis fuiſſe Ieroſolymæ Sionem illam omnibus ſacris litteris celebratam nemo neſcit. Debuit ergo Chriſtus in eo loco regni poſſeſſionem capere, vbi Dauidici regni ſedes erat. At cur, ſimulatque baptizatus eſt,non inde auſpicat⁹ eſt Euangelium; quia nondum regni ſui capiebat poſſeſſionem: quam proprie non niſi poſt reſurrectionem cœpit cõfecto iam bello:& hoſte deuicto. Nam per mortem quidem ab eo debellatum eſt,per reſurrectionem triumphatum. Ante mortem milites:id eſt Apoſtolos,& diſcipulos conſcribebat, quod primo loco faciendum erat:quos quia meliores in Galilæa, quam in Iudæa ſciebat ſe inuenturum eſſe, in Galilæa potius,quam in Iudæa cœpit prædicare. Conſcripto milite bellum gerebat,& quaſi populabundus agros huc illuc prędicando ductabat exercitum,& leuioribus ſæpe cũ Phariſæis,& ſacerdotibus dimicabat pugnis.iuſtum vero prælium,quo totis cũ hoſte pugnauit viribus,in quod ſummam coniecit rerum,in ſola cruce commiſit. Ille deſtinatus ei ad pugnandum erat campus.

Apoſtolus, id eſt, teſtis reſurrectionis Chriſti.

48 *Vos autem teſtes eſtis horum.*] Facit Apoſtolos,id eſt,teſtes reſurrectionis ſuæ. Hæc enim eſt Apoſtoli definitio teſtem eſſe reſurrectionis Chriſti, vt colligitur ex Petro Act.1.21.22. *Oportet*, inquit, *ex iis viris, qui nobiſcum ſunt cõgregati,in omni tempore,quo intrauit, & exiuit inter nos Dominus Ieſus, incipiens à baptiſmate Ioannis vſque in diem, qua aſſumptus eſt à nobis,teſtem reſurrectionis eius nobiſcum fieri vnum ex iſtis.* Et ex D Paulo 1.Corinth. 9.1. *Non ſum liber? non ſum Apoſtolus? nonne Chriſtum Ieſum Dominum noſtrum vidi?* Non ignoro Apoſtoli nomen miſſum, legatumque ſignificare, ideoque duodecim illos à Chriſto Apoſtolos appellatos ſupra cap.6.13.vt diximus Matth.10.2. Verum hic non doceo quid nomen ſignificet, ſed quod præcipuum Apoſtoli ſit officium,quod nemo melius: quã duo illi Apoſtolorum maximi, declarare potuit. Iam monui Chriſtum hæc verba non prima illa reſurrectionis die,ſed illa vltima qua ab Apoſtolis in cælum diſceſſit,vt eſt credibile, dixiſſe,& quia huius loci,& Act.1.cap. contextus ſignificat;& quia eſt per ſeipſum veriſimile hæc Chriſtum abeuntem nouiſſima Apoſtolis dixiſſe verba, in quibus officii ipſorum ſumma verſabatur, quo altius hærerent in eorum animis. Sic ſolemus amicis longe proficiſcentes poſtrema verba dicere,quorum maxime eos volumus recordari. Idem Chriſtus Apoſtolis dicit Actor.1.8.aut potius idem Lucas ibi ab eo dictum narrat. Nec enim aſſentior iis,qui eandem putant eſſe ſententiam diuerſis à Chriſto temporibus pronuntiatam, eoque diuerſis etiam eam locis Euangeliſtam recitaſſe. Vna,eademque eſt ſemel; vt opinor dicta. Nam iam monuimus hæc omnia,quæ vſque ad finem capitis ſcribit Lucas à ſtatim aſcenſuro in cælum Chriſto dicta fuiſſe. Hoc intereſt, quod cum bis eadem Euangeliſta narrauerit,copioſius narrauit ibi vbi id agebat, vt exponeret, quomodo Chriſtus in cælum omnibus confectis rebus aſcendiſſet, & vbi nouam exordiebatur hiſtoriam. Breuius hic,vbi euangelicam concludebat, quæ vſque ad nouiſſimam Chriſti pertinebat apparitionem. Itaque aſcenſionem eius, quæ vltra erat, non tam deſcripſit,quam indicauit. Quemadmodũ Geographi faciunt, qui cum regionem aliquam accurate deſcribunt,non deſcribunt etiam omnes, quæ circa vicinæ ſunt.ſed proximas tantum earum oras appingunt.

49.*Et ecce ego mitto promiſſum Patris mei in vos.*] Opponit ſeſe Apoſtolis. Dixerat, *Vos autem teſtes mihi eritis in Ieruſalem & in omni Iudæa, & Samaria, & vſque ad vltimum terræ*, vt ſcribit Lucas Actor.1.8. Illis verbis iſta reſpondent,quaſi dicat, Vos facietis quod veſtrum:ego quod meum eſt. *Vos eritis mihi teſtes*,ego vobis Spiritum ſanctum mittam, qui vos ad ferendum de me teſtimonium corroboret. Præſens ponitur pro futuro maiore gratia, quam ſi futurum ipſum poneretur:vt Elias venit, id eſt, *venturus eſt*,vt noſter vertit interpres Matth.17.11. Ac fortaſſe etiam hic per futurum reddidit, quod per præſens Græce dictum erat intuitus ſenſum non verba. Multi enim Latini codices legunt *mittam*. *Promiſſum patris* vocat Spiritum ſanctũ,ſiue quia à Patre ſuo per Prophetas ſæpe promiſſus fuerat, vt Theophylactus, & Euthymius exiſtimant, Iſai.44.3.Ezechiel.36.24.25.26.& Ioel.2.28.quod Act.2.17. in eam citatur ſententiam, ſiue,vt ego arbitror : quia Patris Spiritus erat,& à ſe promiſſus,vt Ioan.14.16.&15.26.&16.7. Nam etiamſi per Prophetas Spiritus ſanctus promiſſus fuerat: tamen qui maxime per illos promittebatur, & in quem omnes eorum ſpectabant prophetiæ, Chriſtus erat:itaque ſi ad Prophetarum vaticinia reſpiciendum eſſet,promiſſus Patris potius Chriſtus,quam Spiritus ſanctus diceretur. Dato autem iam Chriſto:& aduentum alterius paracleti promittente, quem ſe à Patre impetraturum dixerat,Spiritus ſanctus promiſſus Patris,dicitur:aut quia Patris quãuis non à Patre, ſed à Filio promiſſus:aut quia promiſſus impetrand⁹ à Patre.

G. ἀποστέλλω. *Spiritum ſanctum cur promiſſum patris vocet.*

Vos autem ſedete in ciuitate.] Ieroſolymæ,vt explicatur Actor.1.4. *ſedete* dixit,pro manete, Hebræorum idiomate ישב. Quamobrem voluerit eos Ieroſolymæ manere, donec Spiritus in eos ſanctus mitteretur,non eſt difficilis coniectura. Milites erant Chriſto regnum expugnaturi. Spiritus ſanctus inſtar erat armorum,quia robur illis dabat. Noluit ergo milites ſuos inermes in aciem prodire, vt recte Chryſoſtomus apud D.Thomam dicit. Hinc intelligitur cur proximis verbis Spiritum ſanctum *virtutem ex alto* appellãrit, quia nimirum de illo tanquam de armis,in quibus virtus,roburque conſiſtit,loquebatur. Eadem cauſa induendi vſus eſt verbo. Arma enim induimur.

Quouſque induamini virtute ex alto] Cur indui virtute dixerit,modo declarauimus. Significat autem induere apud Hebræos, quorum Chriſtus aut lingua, aut idiomate vtebatur,rem ſibi aliquam coniunctiſſimam,& inſeparabilem habere, quia veſtis,qua induimur coniunctiſſime nobis adhæret, & nunquam niſi dum dormimus,à nobis ſeparatur, ſed quocunque tendentes vſque nos ſequitur. Hinc illæ natæ phraſes. *Induit maledictionem ſicut veſtimẽtum*:Pſal.108.18. *Induantur qui detrahunt mihi, pudore:& operiantur ſicut diploide confuſione ſua* Pſ.108.29.& *Inimicos eius induã confuſione*. Pſal.131.18.& *Sacerdotes tui induantur iuſtitia*, ibid.ver.9. *Ex alto*,dixit,vt indicaret non humanis,ſed diuinis eos armis pugnaturos, *Tibi militat æther*,inquit ille, *Ego enim dabo vobis os,& ſapientiam,cui non poterunt reſiſtere omnes aduerſarii veſtri* ſupra cap.21.15.& *non eſtis vos,qui loquimini, ſed Spiritus patris veſtri, qui loquitur in vobis.* Matth.10.20. Hæc arma ſunt Dei,quibus ipſe quoque pugnaturus induitur, *Indutus*,inquit, *eſt Dominus fortitudinem,& præcinxit ſe* Pſal.92.1. His Prophetas olim ſuos armauerat. *Tu ergo accinge lumbos tuos,& ſurge,& loquere ad eos omnia, quæ ego præcipio tibi. Ne formides à facie eorum:nec enim timere te faciam vultum eorum. Ego quippe dedi te hodie in ciuitatem munitam,& in columnam ferream,& in murum æreum ſuper omnem terram Regibus Iuda,principibus,& ſacerdotibus eius,& populo terræ. Et bellabunt aduerſus te,& non præualebunt, quia ego tecum ſum,dicit Dominus,vt liberem te.* Ierem.1.17.18.19. & 15.20.&, *ecce dedi faciem tuam valentiorem faciebus eorum,& frontem tuam duriorem frontib.eorum. Vt adamantem,& vt ſilicem dedi faciem tuã,ne timeas eos,neq; metuas à facie eorum.* Ezechiel.3.8.9.

Induere quid ſit apud Hebræos.

Claudianus 6.Paneg.

50.*Eduxit autem eos foras in Bethaniam.*] Bethaniam fuiſſe Ieroſolymæ vicinam in Monte ſitã oliueti Mat.21.1.& alias ſæpe diximus. Diſtabat autem ab vrbe Ieroſolyma,vt ait Lucas Act.1.12. *iter ſabbati*,id eſt,quantũ itineris die feſto ſabbati ſalua religione conficere licebat,quos alii mille, alii bis mille paſſus fuiſſe putant. Eo Chriſtus in cœlum aſcenſurus diſcipulos eduxit,& quia intra Ieroſolymitanam vrbem conſpici nolebat,ne nouam exciret turbam:& quia locus ille vicinus erat,& ſibi ante ſæpe frequentatus, hoſpitium enim ibi habebat,vt apud Matth.cap.26.2. docuimus:& quia mons erat editus, & quaſi gradus ad aſcendendum in cœlum. Nam etſi potuit eadem ille facilitate quocunq; ex loco diſcipulis ſuſcipientibus aſcendere,tamen fecit humano more, vt quantum terra gradiendo & cum diſcipulis colloquendo aſcendere poterat,aſcenderet nec miraculo,quamdiu ſeruire natura poterat,vteretur.

Bethania quantum ab Ieruſalem, diſtaret.

Et eleuatis manibus ſuis benedixit eis.] Bene precatus eſt illis. Fecit vt pater, qui moriens, aut longe non rediturus abiens filiis benedicit. Sic Iſaac moriens, ſic Iacob filiis dicitur benedixiſſe Geneſ.27.4.&48.9.& 49.1.2. Quod autem leuauit manus, orantis ſignum fuit,& benedictionem,quam diſcipulis dabat à patre poſtulantis. Solebant orantes Iudæi in cœlum manus tollere,vt Moyſem, interim,dum populus contra Amalecitas pugnabat,feciſſe legim⁹.Exo.19.11. Quod & omnes opinor, fecerunt gentes duce natura,quæ Dei ſedem, & veluti publicum templum cœlum eſſe docet, καὶ ἐπέφλεγε δώματα ναίων,vt poeta ille dixit, *& duplices tendens ad ſidera palmas*,vt alius Latinus ait; & nos doctore facimus D.Paulo,qui nos omni loco puras manus leuare monet 1.Timoth.2.8.

Heſiod. in operibus. Vergil.1. Æneid.

51.*Et factum eſt cum benediceret eis.*] Poſtquam benedixiſſet. Nam etſi Græce eſt. ἐν τῷ εὐλογεῖν, *cum benediceret*,tamen pro præterito poſitum arbitror εὐλογήσας cum benedixiſſet. Et quia vero ſimile non eſt prius aſcendere cœpiſſe,quam benedictionem abſoluiſſet, & quia id indicat Marcus cap.16.19. cum dicit, *Et Dominus quidem Ieſus poſtquam locutus eſt eis,aſſumptus eſt in cœlum.*

Receſſit ab eis,& ferebatur in cœlum.] Non ſignificat ſubduxiſſe ſe Chriſtum alium in locum procul à diſcipulis, vt inde in cælum aſcenderet; ſed aſcendendo ab illis ſeceſſiſſe; & vt idem Lucas ait Act.1.9. *Cum hæc dixiſſet videntibus illis eleuatus eſt, & nubes ſuſcepit eum ab oculis eorum.* Quod autem dicit, *& ferebatur in cœlum*, ſignificat,non ſtatim ab Apoſtolorum conſpectu ſublatum fuiſſe,ſed paulatim aſcendiſſe Apoſtolis eum, quia pedibus non poterant oculis proſequentibus, quoad *nubes*, vt ait in Actis Lucas *ſuſcepit eum ab oculis eorum.*

52. *Et ipſi adorantes regreſſi ſunt in Ieruſalem cum gaudio magno.* Gr. καὶ αὐτοὶ προσκυνήσαντες αὐτόν, & ipſi cum adoraſſent eum. Nõ legimus,niſi hoc loco Chriſtum à diſcipulis ſuis adoratum. Nam etſi Deum eſſe credebant,tamen quia ſolum in eo videbant hominem, tanquam cum homine verſabatur. Nunc demum adorant, cum in cœlum ferri vident, coacti re ipſa confiteri Deum,quem ante ſola fide confitebantur. Extorquet ab illis nunc adorationem rei euidentia. Vſui nobis hic locus aduerſus nouos hæreticos eſſe poteſt, ridentes ſimplicitatem noſtram, quod Euchariſtiam adoremus,Apoſtolos nempe cum eam acceperunt, non adoraſſe. Quid mirum Euchariſtiam non adoraſſe, qui ne extra Euchariſtiam quidem Chriſtum ipſum adorabant? Nos Apoſtolos imitamur : nunc adoramus,cum iam Chriſtus in cœlum aſcendit certum habentes teſtimonium diuinitatis eius,qui,vbicumque velit,eſſe poſſit, & in Euchariſtia, vbi ſe eſſe dixit,vere ſit,& vbicumque ſit,ſit adorandus. Itaque tantum abeſt,vt propterea non adoremus,quia in cœlo eſt,vt hæretici faciunt : vt ideo potius adoremus, quia in cœlo eſt,vt Apoſtoli fecerunt. Quod ait Lucas Apoſtolos in Ieruſalem regreſſos fuiſſe,ideo dicit, vt oſtendat feciſſe eos quod ipſis à Chriſto præceptũ fuerat ver.49. *ab Ieroſolymis ne diſcederent* Act.1.4. Cum magno autem gaudio reuertuntur, quia aſcenſu in cœlum Chriſti fidem, ſpemq; omnem ſuam confirmari viderant.

Vſus loci huius contra hæreticos adorationem Euchariſtiæ.

53. *Et erant ſemper in templo laudantes,& benedicentes Deum.*] Quod Chriſtum in cælum recepiſſet, cum quo ſe aliquando, vt ille ſibi promiſerat, ſperabant regnaturos, quo, cum ingreſſus eſſet Chriſtus,aditũ iam ſibi patefactũ putabant, quod & Beda hic animaduertit. Quod autem ſemper in templo fuiſſe dicit,non ſic intelligendum, quaſi nunquam exirent à templo,ſed ſic,vt ſignificetur nõ aliis occupatos fuiſſe rebus per totos illos quinquaginta dies quam oratione. Nam idem Lucas Act.1.13. ad domum,vbi Petrus & Ioannes habitabant,rediiſſe dicit,in ea ſe cum aliis diſcipulis continuiſſe. Notarunt quidam,in quibus Beda,Lucam à templo, & ſacerdotio exorſum Euangelium c.1.5.in templum quoque deſiiſſe. Non arbitror eſſe myſterium :ſed ſi quis arbitretur, non reprehendo. Mihi quidem iucundum eſt quouis tandem loco Euangelium cum Luca finire, cui me hoc ipſum,quod finiui,ſecundum Deum debere ſentio: nec enim dubito,quin ille me,quemadmodum ego illum quotidie precabar, precibus iuuerit.